

D'Hibera a Tortosa per la Via Verda

Enric Querol
filòleg

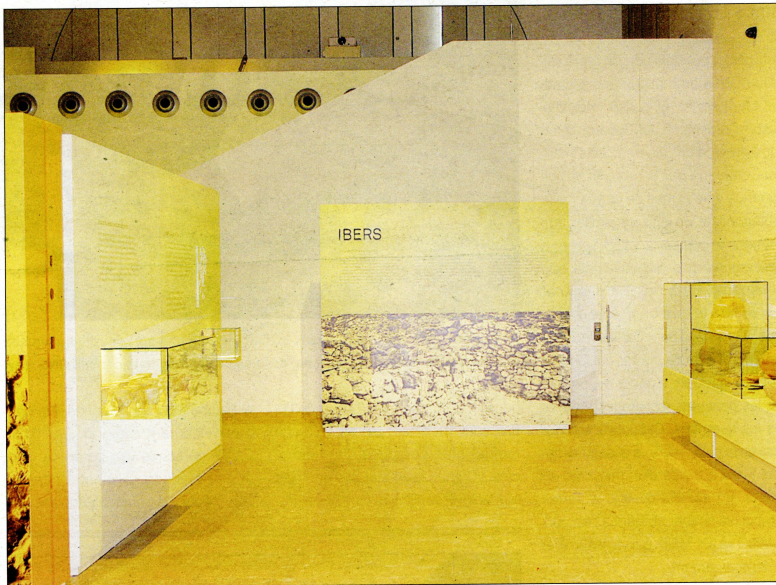

D'esquena al mar, la brisa d'aquella matinada de juny, encara fresca, li feia tremolar el berriscol del clatell. El riu, carregat de nutrients, embafava l'aire amb una fortor dolça. No t'has deixat res? -va dir el canonge Cortès al seu llaç Benet Mates- El para-sol? Les ulleres dins la caixa de fusta? Lo relonge? Lo flascó d'aiguardent? L'afaitador? La casaca d'estiu? Lo coll de rabosa? Pot fer fresca al tard, Benet. Lo fogonet de ferro per al xocolate? Mossèn Antonio, tenim de tot, no li cal patir de res. El canonge va palpar-se les butxaques i va treure el potet de tabac per omplir la pipa...

Antoni Cortès, barceloní de naixement, de pares austríacs i canonge de la Seu de Tortosa iniciava així el seu periple que el portaria pel marge esquerre de l'Ebre, fins a Casp. Allí creuaria el riu i, fent el camí a la inversa, aniria baixant fins a la gola de Buda, l'illa que feia pocs anys havia sorgit gràcies als sediments. Corria l'any de 1744. Muntava un cavall de pèl castany, d'uns 14 anys. Mates anava damunt d'una mula ja una mica atrotinada. Què es proposava Cortès amb aquest viatge amunt i avall per aquestes vores de riu?

Afeccionat a la història, versat en el llatí i el grec, i amb coneixements de paleografia, Cortès s'havia començat a interessar pels orígens de Tortosa tan bon punt va venir a residir-hi (1739). Llegí Despuig i es va assabentar dels orígens romans; consultà també Francesc Martorell; a la *Historia de la antigua Hibera*, aquest Martorell incorporava un discurs del metge Llorenç Romeu en què defensava que la Dertosa romana i l'antiga Hibera -gran ciutat que, segons les fonts escrites de l'antiguitat, havia existit a la part final de l'Ebre- eren la mateixa cosa. Romeu sosté que els romans, en el marc de les guerres púniques, van conquerir la capital dels ibers de la zona -sí, els ilerconvons-, que havien fet costat als cartaginesos. Després de cremar la ciutat i esclavitzar-ne els habitants -aquestes coses que feien els romans-, en el mateix emplaça-

El canonge Antonio Cortès va pujar el 1744 pel marge esquerre del riu fins a Casp i va baixar per l'esquerra, per a intentar demostrar que Dertosa i Hibera havien estat la mateixa ciutat.

Imatge d'una exposició sobre els ibers al Museu de Tortosa. / MUSEU DE TORTOSA

ment hi van construir l'urbs Dertosa, posteriorment municipi romà, mig sobre les restes de l'antiga Hibera, mig de nova planta. Hipòtesi versemblant.

Què deien els historiadors sobre aquest punt? No estava clar: uns plantejaven que Hibera-Dertosa era la mateixa cosa; altres s'inclinaven perquè foren dues ciutats que durant un temps van conviure en paral·lel, a una i altra banda de riu; també hi havia qui pensava calia localitzar la llegendària Hibera a Cantavella o a Amposta. Proves? Entre les monedes i altres curiositats antigues que havia anat col·leccionant, Cortès en dona a conèixer als seus amics erudits una en especial que constituïa un poderós argument a l'hora d'identificar Hibera amb Dertosa: a una cara mostrava la imatge d'un cap, amb corona de llorer, amb la llegenda TI[BERIUS] CAESAR DIV[US] AUG[USTUS] F[ILII] AUGUSTUS; al revers, una galera, veles desplegadas, amb la llegenda DERT[OSA] M[UNICIPIUM] H[IBERA] I[ULIA] ILERCAVONIA. Era la mateixa ciutat, pensava Cortès.

Gràcies als seus viatges a la Cort i a les estades a Barcelona, el canonge s'havia fet un cert nom entre els homes de lletres: fou nomenat membre de la Reial Acadèmia de

“Volia demostrar que no hi havia restes identificables: ergo, el nucli iber es trobava a baix mateix de Tortosa...Si no trobava, trobava, i si trobava, no trobava”

Bones Lletres de Barcelona (1735) i de la Real Academia de la Historia (1739). Aquestes institucions veien amb interès tenir un informant que els tingués al cas de la història de la diòcesi de Tortosa i de les antiguitats que s'hi anaven trobant: làpides epigràfiques, monedes, ceràmiques i altres troballes eren buscades i apreciades. De fet, Cortès, en una carta a la Real Academia, de 1748, reporta les seves recerques arqueològiques: “Acabo de sacar entre las ruinas de una casa,

un mármol blanco, al parecer, de Génova, el cual tiene cuatro palmos de largo, tres y dos dedos de ancho y un palmo de doble, en el cual hay la inscripción que va adjunta, al parecer, árabe”. Es tractava, tal vegada, de la làpida fundacional de les drassanes àrabs de Tortosa? Com que la transcripció no ens ha arribat, no ho sabem del cert.

Ara, Cortès havia ideat una estratègia per superar el cul-de-sac de les autoritats -no es podia provar, amb les fonts escrites conegudes, l'emplaçament exacte d'Hibera- i demostrar definitivament que Tortosa era aquesta antiga Hibera: repassaria les riberes de l'Ebre, fins a Casp, a la recerca de vestigis de la ciutat dels ilerconvons. En realitat, volia demostrar que no hi havia restes identificables; ergo, el nucli iber es trobava a baix mateix de Tortosa, vataquí. O, dit d'una altra manera: si no trobava, trobava, i si trobava, no trobava.

Cortès va passar els dies a contrapèl, pel coll del cavall; va encendre amb parsimònia la pipa de tabac de fum -com en deien per di-

ferenciar-lo del de mastegar- i va cridar ben fort: “Som-hi, Mates!”. El resultat? Parets a la cresta cimera del Montsià, enterraments a Vinallup, un antic molí al barranc de Lloret; la via Augusta a la zona de la Galera; restes d'una sèquia (romana?) a Aldover; vestigis de l'antic lloc d'Ossera, sota la moleta d'Alfara; una antiga torre a dalt de l'Assut, per la banda de Tivenys; una inscripció romana a Benifallet; tres sepulcres i una inscripció romana a Ginestar; estranyes construccions vora el riu, a Flix; un sepulcre a Vinebre, etc. Res d'Hibera, res de res de res: victòria! Ara, en perspectiva, entenem que aquell va ser un pla molt perspicaç. Cortès no era un il·lustrat: ben a lluny Voltaire i aquelles rates filòsofes que rossegaven totes les coses sagrades; ara, tampoc era un crèdul que s'empassava tota la tradició, com sí feia el canonge Gil de Federic, que a la riuada del 1743 va treure el reliquiari de santa Càndia per a aturar les aigües del riu. Casí li toca sortir per cames. Els historiadors crítics, els moderns, deien que tot allò de les tradicions eren romanços: sant Jaume no va venir a Espanya i les relíquies i les verges i tot, tot, eren invencions. Cortès no sabia què pensar d'això. En realitat, no ho volia pensar, no volia saber, no fos que... El cas és que la seva monumental *Historia de la ciudad de Tortosa y de la región llergavonia* va quedar inacabada i ell va expirar, el 1757, i no va aconseguir el ressò que pretenia als cercles erudits. El seu treball no fou publicat en vida i encara resta inèdit. Els arqueòlegs que s'han ocupat del tema modernament (M. Genera, J. Diloli, R. Ferré i altres) li donen, bàsicament, la raó. Ni que no l'hagués tingut: el seu viatge va ser un acte de poesia, de bellesa històrica i intel·lectual.

Pensava en Cortès i en Mates mentre pedalava, l'altre dia, per la via Verda. Me'ls imagino ataüllant tossals, preguntant als pagesos, furgant entre pedres antigues i gravant la terra entre malesa i canyars. Xapó: em trac el crani. Per cert, per on anaven? Pel camí de sirga? En això ens porten avantatge. Només falta que facin un carril bici a l'altra vora de riu i tancarem, com ells, el cercle. ■